

İsyankâr Nietzsche, Kim İçin, Ne İçin İsyan Ediyor?

Domenico Losurdo'nun Nietzsche Kitabı Üzerine

Doğan Göçmen

Nietzsche, felsefe tarihinin kuşkusuz en ilginç kişiliklerinden birisidir. Kullanmış olduğu dilin şiirselliği, güçlü retorisi ve (görünüşte) radikalliği, hemen herkesi ona hayran kılıyor. Son derece garip bir olgudur; ondan aynı zamanda hem muhafazakârlar medet umuyor hem de birçok ilerici özgürlük arayışları için ona ilham kaynağı olarak bakıyor.

Irvin D. Yalom'un *Nietzsche Ağladığında* adlı romanıyla Nietzsche artık sadece felsefeyle ilgilenenler tarafından bilinen bir isim olmaktan çıktı ve belki de Nietzsche'nin kim olduğunu bile doğru dürüst bilmeyen insanlar arasındaki sokak sohbetlerine dahi konu olmaya başladı. Yalom'un romanından uyarlanan aynı adlı film de buna ayrıca ivme katmıştır kuşkusuz. Zira film internette bedava sunulmaktadır. Akademik dünyanın değişik alanlarında aynı zamanda hem sağcı hem solcu birçok akademisyen için bir nevi bir umut taşıyıcısıdır Nietzsche. Kimdi Nietzsche, neydi öğretisi, herkeste retoriden ve görünüşte radikalliğinden hayranlık uyandıran değişik eserlerini nasıl yorumlayacağız, felsefe tarihinde bir yer hak ediyor mu, ediyorsa nasıl bir yer hak ediyor?

Urbino Üniversitesi'nde felsefe dersleri veren İtalyan düşünürü ve felsefe tarihçisi Domenico Losurdo, *Nietzsche: Aristokrat İsyankâr* adlı klasik bir eser olmaya aday iki ciltlik (yakinen bin sayfalık) kitabında bu ve benzeri sorulara yanıt vermeye çalışıyor. Kitap, 2002 yılında ilk olarak İtalyanca yayınlanmıştır. Geçtiğimiz yıl aynı zamanda Almanya'da ve Brezilya'da yayıma sürülen kitabın önümüzdeki günlerde İngilizce baskısı da çıkacaktır. Yazar, kitabın değişik dillerde çıkan bu baskısını bir nevi ikinci baskı olarak değerlendiriyor. Bu kısa tanıtım yazısında Argument Verlag (Argument Yayınevi) ve Institut für Kritische Theorie Berlin (Eleştirel Teori Kurumu Berlin) adlı iki kuruluşun işbirliği içinde yayınladığı Almanca baskıyı temel alıyorum.

Losurdo'nun, kısa bir notunda duyurduğu gibi, amacı, Nietzsche'nin entelektüel bir biyografisini yazmak ve bundan şimdiye kadar yürütülen tartışmaların ışığında eleştirel bir "bilanço" çıkarmaktır. Nietzsche üzerine yürütülen tartışmaların temel konusu, onun siyasi bir düşünür olarak nereye konulacağıdır. Bu bağlamda iki konu özellikle önem arz etmektedir. Nietzsche'nin eserlerinde, yazılarında ve aforizmalarında toplumun ezilen sınıflarına ve onların kurtuluş mücadelesine karşı açık saldırıyı ve Hitler faşizmi döneminde en önemli felsefi-ideolojik kaynak olarak başvurulmuş olmasını nasıl yorumlamak gerekmektedir? Losurdo'nun kitabının Almanca baskısını yayıma hazırlayan Jan Rehmann, kitabın özgünlüğünü bu soruya vermiş olduğu yanıtta ve bundan hareketle Nietzsche'ye dair sunmuş olduğu yeni yorumunda görüyor.

Bugün Nietzsche araştırmasında, bir tarafta, özellikle 'postmodern markalı' bir "günahsızlık hermeneutigi" hâkimdir. Bu yaklaşıma göre, Nietzsche'nin toplumun ezilen kesimlerine karşı sergilemiş olduğu "acımasız duruşu" ve köleliği açıkça savunuşunu ifade etmek için kullandığı deyimler, sadece "derin anlamlı mecazlardan" ibarettir. Diğer tarafta; Marksist gelenek içinde Georg Lukács'ın sunmuş olduğu Nietzsche'yi faşist düşüncenin neredeyse doğrudan hazırlayıcısı olarak görme anlayışı yaygındır. Losurdo, kitabını Marksist gelenek içinde bir çalışma olarak görse de Lukács'ın yorumuna dair önemli düzeltmeler yapmaktadır ve Nietzsche'nin eserinin Hitler faşizmine kaynak oluşturabilmesi için 1920'lerden itibaren yeni bir süzgeçten geçirilip neredeyse çeyrek yüz yıl boyunca yeniden yorumlanmaya çalışıldığına işaret etmektedir. Diğer taraftan, Losurdo, Nietzsche'nin eserlerini, yapmış olduğu sıkça felsefi görünümüne büründürülmüş siyasi açıklamalardan hareketle onun döneminin siyasi gelişmeleri ile ilişkilendirerek söz konusu "derin anlamlı mecazlar"ın ne suçsuz ne de günahsız olduğunu gösteriyor. Öyle ki, Michael Hardt ve Antonio Negri, uzun yıllar "günahsızlık hermeneutigi"ni safça devralıp dünya çapında yayılmasına katkıda bulduktan sonra, *Çokluk*'ta Losurdo'nun kitabına açıkça gönderme yaparak bu naif duruşlarını kısmen düzelterek Nietzsche'de sözüm ona "devrimci" bir yanın yanında bir de "gerici yan" bulunduğunu kabul etmişlerdir.

Losurdo'nun Nietzsche araştırmasına hâkim olan bu iki 'cephe'nin sorunlarını ve açmazlarını göstererek onlara dair yapmış olduğu düzeltme, kitabın alt başlığında "eleştirel bilanço" deyiimiyle duyurulmaktadır. Peki, kitabın başlığında ifade edilen "aristokrat isyankâr" tanımlaması neyle ilgilidir? Nietzsche, bir düşünür ve felsefe tarihçisi olsa da son derece siyasi bir yazardır. Losurdo'nun Nietzsche'yi "aristokrat" olarak tanımlaması, onun hâkim sınıflar lehine sergilemiş olduğu anti-modernist siyasi duruşu ve "isyankâr" olarak tanımlaması, onun hâkim sınıfları iktidarlarını perçinlemek için isyan edercesine "bütün değerleri tersine çevirme"ye çağırmasıyla ilgilidir.

Losurdo, Nietzsche'yi üç evreye ayırarak inceliyor. Erken dönem: *Trajedinin Doğuşu* (1872); orta dönem: *İnsanca, Peki İnsanca* (1876); geç dönem: *Zerdüşt* (1883). Nietzsche, her üç döneminde de (erken dönemindeki ulusalcı-liberal duruşu bırakıp Avrupacı olmasına karşın) "aristokrat isyankâr" sosyalizm karşıtı duruşunu hep sürdürmüştür ve bütün felsefeci yaşamını felsefeyi bu bakış açısından Sokrates'ten buyana tersine çevirmeye adanmıştır denebilir. Ve bu çabanın amacını Nietzsche, *İnsanca, Peki İnsanca*'da (c. 1, paragraf 462) tanımladığı hiyerarşik toplum ütopyasında dile getirmektedir.

Nietzsche'nin eserlerinde Marx'ın adının geçmemesi, genellikle onun Marx'tan haberi olmadığı doğrultuda yorumlanmıştır. Yeni araştırmalar, Nietzsche'nin Marx'ın yazılarını ve sosyalist hareket içindeki tartışmaları çok yakından takip ettiğini gösteriyor. Nietzsche'nin tek bir korkulu rüyası vardır: işçi ve sosyalist hareketin ilerlemesi. İşçi hareketinin Avrupa'da elde etmiş olduğu haklara acı duyduğunu belirten yorumlarla ve hükümetlerin bunun karşısında çok yumuşak davrandığını dile getiren eleştirilerle karşılık vermektedir. Losurdo'nun gösterdiği gibi, Nietzsche'ye göre işçi ve sosyalist hareketin ilerlemesinin temelinde, 1789 Fransız Devrimi'nden sonra bir türlü durmak bilmeyen devrimler dalgası ve bu devrimlere düşünsel ilham kaynağı oluşturan iyimserlik, eşitlik ve mutluluk kavrayışlarıdır.

Kant, iyimserlik kavrayışını ele aldığı erken yazılarından birisinde, bu kavrayıştan hareket edilince, daha iyi bir dünyanın mümkün olduğu sonucuna ulaşmaktan daha doğal bir şey olamayacağını göstermiştir. Kant'ın eserlerini çok iyi bilen Nietzsche, topluma daha iyi bir dünyanın mümkün olmadığını aşılacak için hâkim kesimlere karamsarlık kavrayışının işlevselleştirilmesini salık vermektedir. Bunun için Hıristiyanlığın insanın doğuştan "günahkâr" olduğuna dair öğretisinin iyi bir araç oluşturabileceğini düşünmektedir ki bu, İslamcı düşüncenin de temel öğretilerindedir. Nietzsche'nin daha sonra Hıristiyanlığı eleştirmesinin nedeni, artık kilisenin bu görevi üstlenemeyeceğiyle ilgilidir.

Sadece bir düşünür ve felsefe tarihçisi olmayıp aynı zamanda siyaset, toplum, kültür ve uygarlık tarihçisi olan Losurdo kitabında, Nietzsche'nin değişik eserlerinde ve yazılarında ifade ettiği düşüncelerin geri planının ayrıntılı bir betimlemesini sunuyor ve onları uzun yılların araştırmasının sonucu olarak eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuyor. Losurdo'nun kitabıyla kurtuluşçu veya özgürlükçü Nietzsche mitosu artık nihayet sonra ermiştir. Bundan sonra özgürlük ve kurtuluş arayışı için artık "Nietzsche öldü" demek yersiz olmayacaktır.